

Γλωσσολογία
& Ελληνική Γλώσσα
Αχιλλέας Κωστούλας
Ακαδ. έτος 2024-2025

Γλώσσα και πολυγλωσσία

Στόχοι του μαθήματος

Η σημερινή διάλεξη αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στα εξής:

- να μάθουμε να ξεχωρίζουμε και να χρησιμοποιούμε με ακρίβεια τους όρους που χαρακτηρίζουν μια γλώσσα
- να μάθουμε τι είναι η πολυγλωσσία και να αναγνωρίσουμε τα οφέλη της
- να γνωρίσουμε τι είναι η γλωσσική πολιτική και να προβληματιστούμε για τις εφαρμογές της στην εκπαίδευση

Διάρθρωση Διάλεξης

Βασικές έννοιες

Πολυγλωσσία

Εκπαιδευτική πολιτική

Βασικές έννοιες

Γλώσσα, διάλεκτος, ιδίωμα
Πρώτες, δεύτερες, ξένες γλώσσες

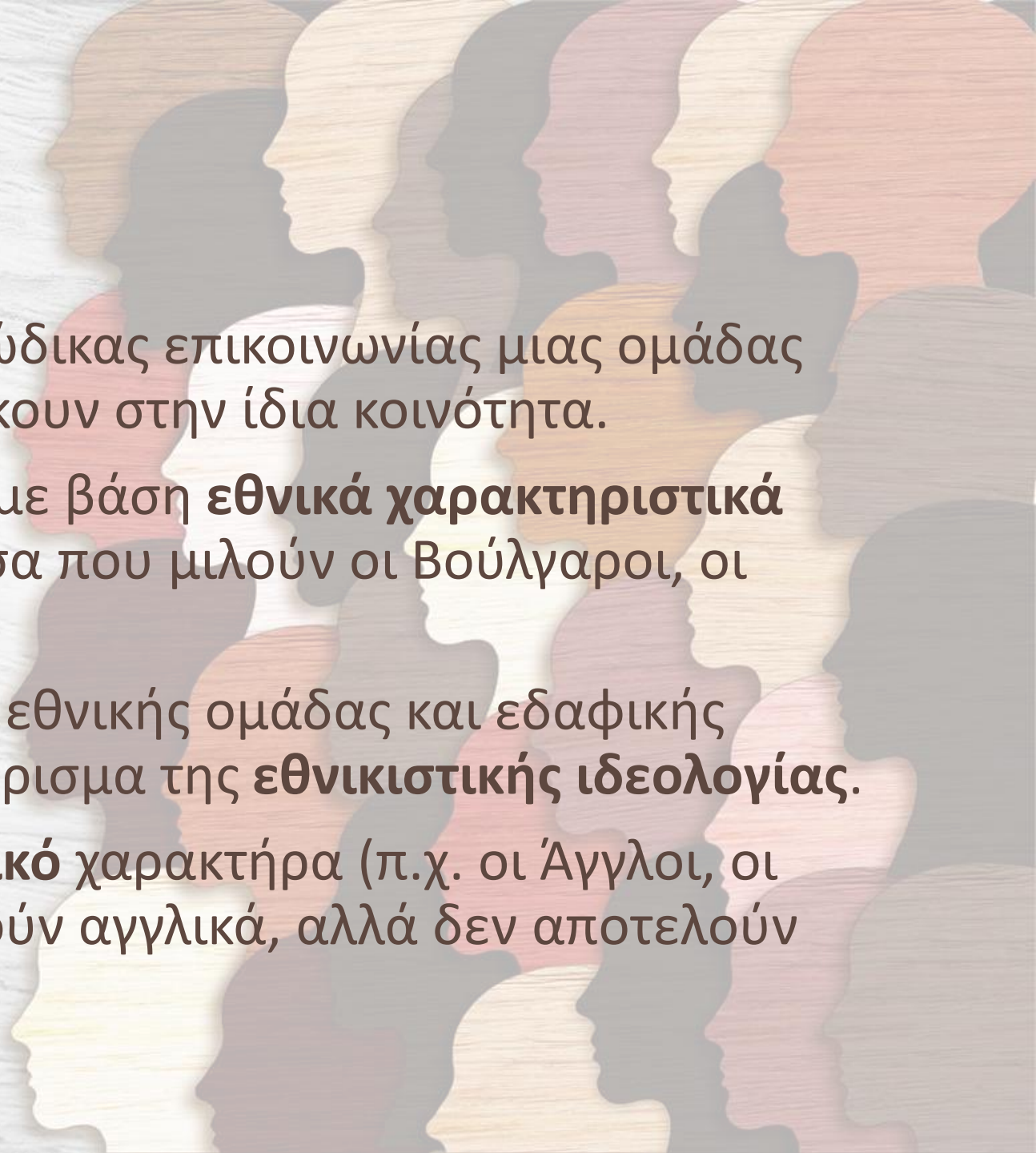

Σε τι διαφέρει,
κατά τη γνώμη
σας, μια γλώσσα
από μια διάλεκτο;

Γλώσσα (langue)

- **Γλώσσα** (langue) είναι ο κοινός κώδικας επικοινωνίας μιας ομάδας ανθρώπων που θεωρούν ότι ανήκουν στην ίδια κοινότητα.
- Συχνά η κοινότητα αυτή ορίζεται με βάση **εθνικά χαρακτηριστικά** (π.χ. τα βουλγαρικά είναι η γλώσσα που μιλούν οι Βούλγαροι, οι Σουηδοί μιλούν σουηδικά).
- Η ταύτιση γλωσσικής κοινότητας, εθνικής ομάδας και εδαφικής επικράτειας αποτελεί βασικό γνώρισμα της **εθνικιστικής ιδεολογίας**.
- Κάποιες γλώσσες έχουν **υπερεθνικό** χαρακτήρα (π.χ. οι Άγγλοι, οι Αμερικανοί και οι Αυστραλοί μιλούν αγγλικά, αλλά δεν αποτελούν ενιαίο έθνος)

Αμοιβαία κατανοησιμότητα

- Συχνά, για να διακρίνουμε μεταξύ δύο γλωσσών χρησιμοποιούμε το κριτήριο της **αμοιβαίας κατανοησιμότητας**.
- Αυτό σημαίνει πως αν οι ομιλητ·ρι·ες που χρησιμοποιούν δύο κώδικες δεν μπορούν να συνεννοηθούν μεταξύ τους, θεωρούμε ότι οι κώδικες αυτοί είναι διαφορετικές γλώσσες.
- Το κριτήριο αυτό **δεν είναι απόλυτο**:
 - Υπάρχουν ποικιλίες της ίδιας γλώσσας τόσο διαφορετικές που δεν υπάρχει αμοιβαία κατανοησιμότητα (π.χ. διάλεκτοι της κινεζικής, ποντιακά και κατωιταλιώτικα)
 - Υπάρχουν γλώσσες που είναι αρκετά κοντά μεταξύ τους ώστε να είναι δυνατή η συνεννόηση μεταξύ των ομιλητ·ρι·ων (π.χ. σουηδικά και νορβηγικά, πορτογαλικά και ισπανικά)

Pušenje ubija.
Pušenje ubija.
Пушење убија.

Διαφορές μεταξύ των γλωσσών

Διαφοροποίηση κατ' απόσταση (abstand)

Δύο κώδικες θεωρούνται διαφορετικές γλώσσες επειδή είναι τόσο ριζικά διαφορετικοί ώστε να μη υπάρχει κανένα περιθώριο συνεννόησης μεταξύ των ομιλητ·ρι·ών τους.

Παραδείγματα: ελληνικά-τουρκικά, αγγλικά-κινέζικα

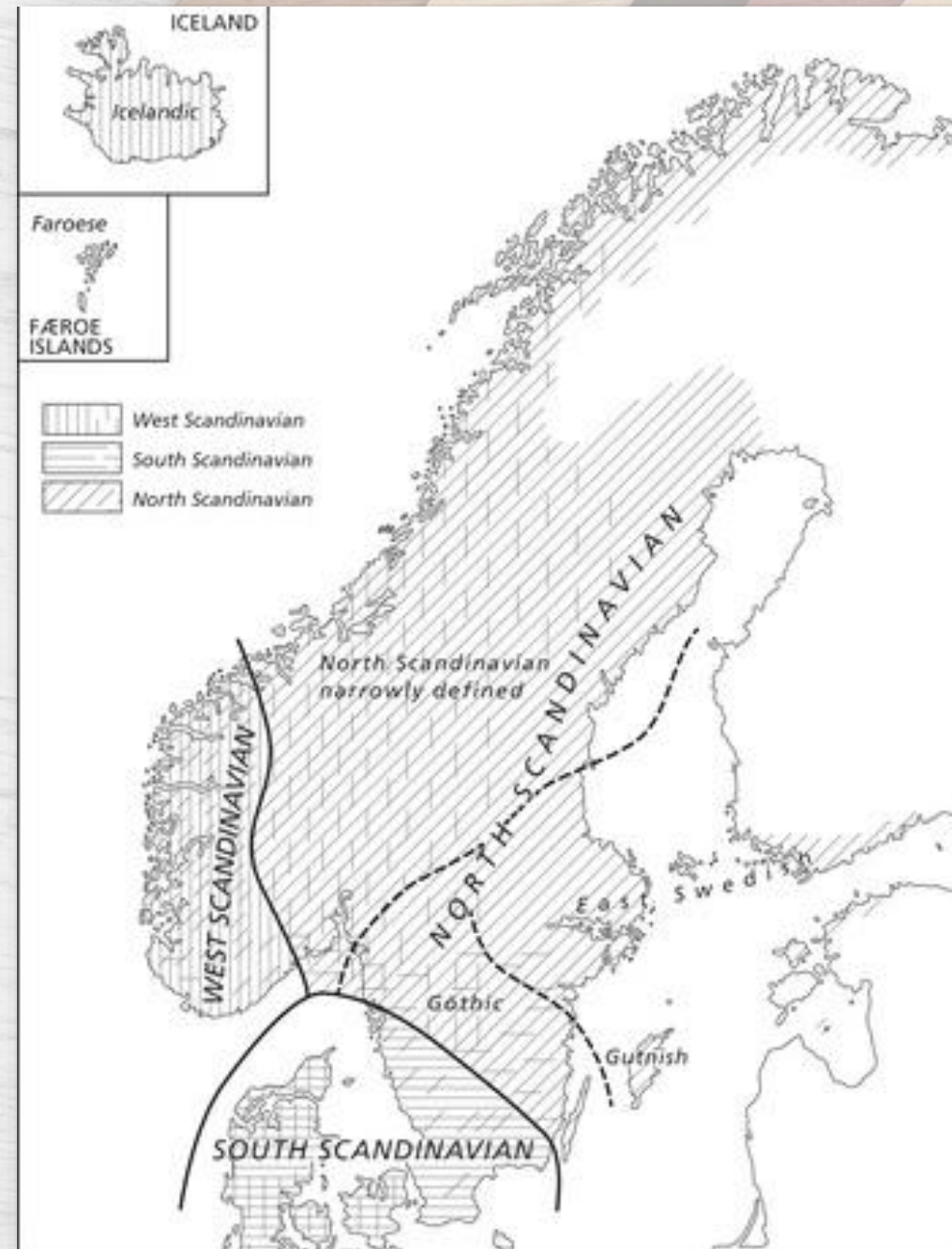
Διαφοροποίηση κατ' επέκταση (ausbau)

Πολλοί όμοιοι κώδικες (ένα φάσμα ή «συνεχές προοδευτικής διαφοροποίησης») ομαδοποιούνται σε διαφορετικές γλώσσες.

Παραδείγματα: βουλγαρικά-ρωσικά-σερβικά (σλαβικό συνεχές), γερμανικά-ολλανδικά-δανικά-σουηδικά-νορβηγικά (γερμανικό συνεχές)

Σκανδιναβικό γλωσσικό συνεχές

Gooskens, C. (2020). The North Germanic Dialect Continuum. Στο M. T. Putnam & B. R. Page (Eds.), *The Cambridge handbook of Germanic linguistics* (σελ. 761–782). Cambridge University Press.

Ποικιλίες, διάλεκτοι και ιδιώματα

- Στα πλαίσια κάθε γλώσσας υπάρχουν **διαφοροποιήσεις**:
 - γεωγραφικές
 - κοινωνικές
 - υφολογικές
- Οι διαφορετικοί αυτοί κώδικες στα πλαίσια της ίδιας γλώσσας, ιδιαίτερα οι γεωγραφικοί, αναφέρονται και ως **διάλεκτοι**.
- Στην ελληνική ειδικά γλωσσολογία γίνεται μια διάκριση μεταξύ **διαλέκτων** (π.χ. ποντιακή) και **ιδιωμάτων** (π.χ. βόρεια ιδιώματα). Η διάκριση αυτή υποτίθεται πως αντικατοπτρίζει την προοδευτική διαφοροποίηση μεταξύ των ποικιλιών (οι διάλεκτοι έχουν πολλές διαφορές μεταξύ τους, ενώ τα ιδιώματα μόνο προφορικές μικροδιαφοροποιήσεις).
- Η σύγχρονη γλωσσολογία αποφεύγει αυτές τις θεωρητικές αστοχίες χρησιμοποιώντας τον όρο «(γεωγραφική / κοινωνική κ.α.) **ποικιλία**».

Παρατηρήσεις

- Δεν υπάρχουν αντικειμενικά κριτήρια διάκρισης μεταξύ των γλωσσών.
- Η διάκριση μεταξύ γλώσσας και διαλέκτου είναι υποκειμενική και καθορίζεται από **ιστορικά, πολιτικά** και **ιδεολογικά** κριτήρια.

Σχολιάστε τις παρακάτω απόψεις

«**Η** γλώσσα των Σκοπιανών είναι βουλγαρικό ιδίωμα και θα μπορούσαμε να την αποκαλέσουμε βουλγαροσλαβική ή βουλγαρο-σερβική» δήλωσε σήμερα ο καθηγητής Γλωσσολογίας, Γιώργος Μπαμπινιώτης.

Η Ελληνική Γλώσσα είναι μία και αδιαίρετη!

Posted on [22 Σεπτεμβρίου, 2012](#) by [ellas](#)

Γράφει ο Αθανάσιος Δέμος

Ακούμε συχνά να λέγεται: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Βυζαντινή ή Νεοελληνική Γλώσσα. Όλες αυτές είναι διάφορες φάσεις. Η γλώσσα είναι μία και αδιαίρετη. Το γεγονός αυτό, της συνεχούς, δηλαδή και αδιάκοπης

ομιλίας της γλώσσας, αποδεικνύεται από το ότι ακόμη και σήμερα, ομιλούμε την ίδια γλώσσα που μιλούσε και ο Όμηρος. Ίσως κάποιες ομηρικές λέξεις να

Πρώτη γλώσσα

Πρώτη γλώσσα (Γ1) θεωρείται η γλώσσα που πληροί (τα περισσότερα από) τα παρακάτω κριτήρια:

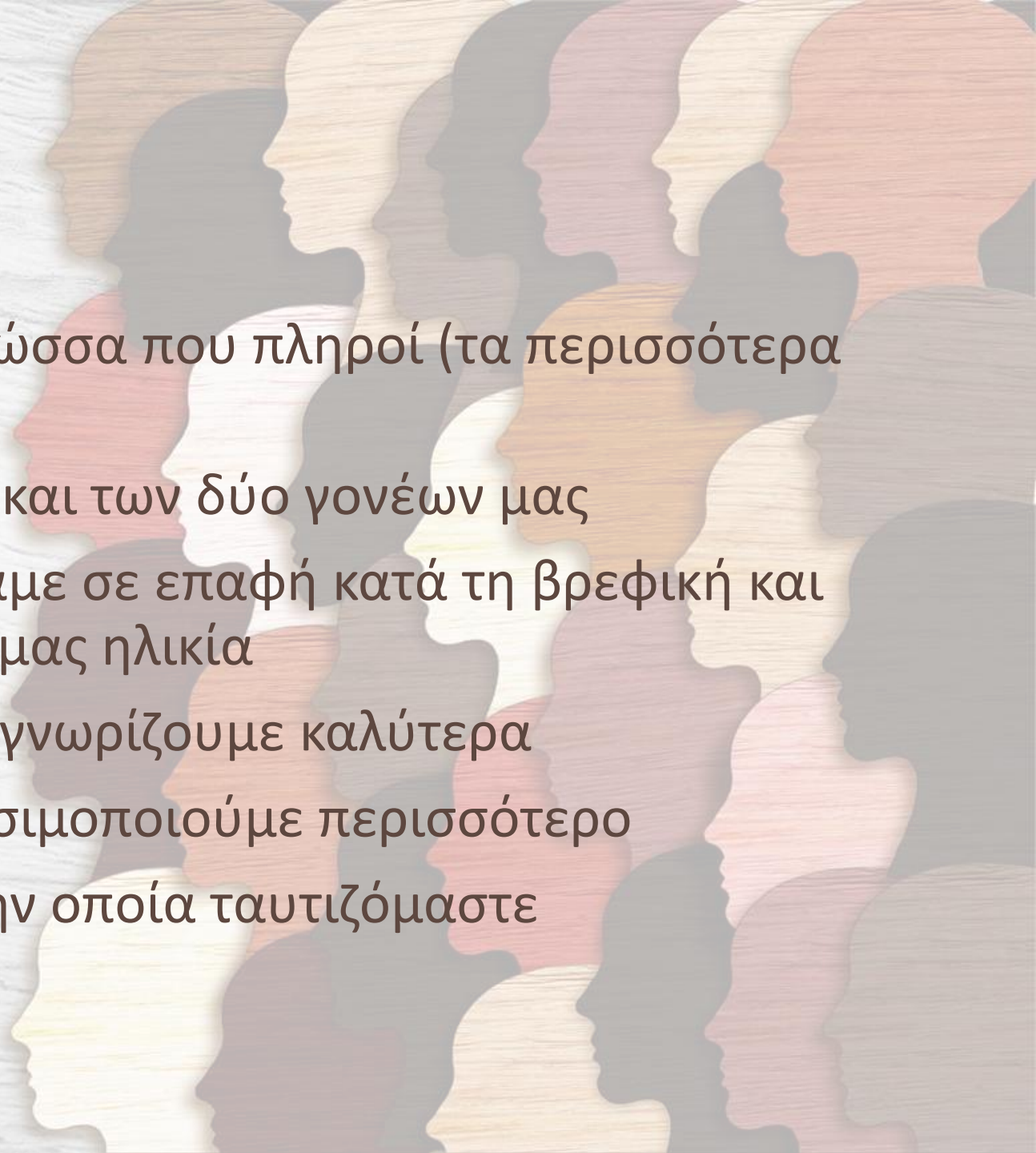
Είναι η γλώσσα ενός ή και των δύο γονέων μας

Είναι γλώσσα με την οποία ήρθαμε σε επαφή κατά τη βρεφική και νηπιακή μας ηλικία

Είναι η γλώσσα που γνωρίζουμε καλύτερα

Είναι η γλώσσα που χρησιμοποιούμε περισσότερο

Είναι η γλώσσα με την οποία ταυτιζόμαστε

Προσοχή

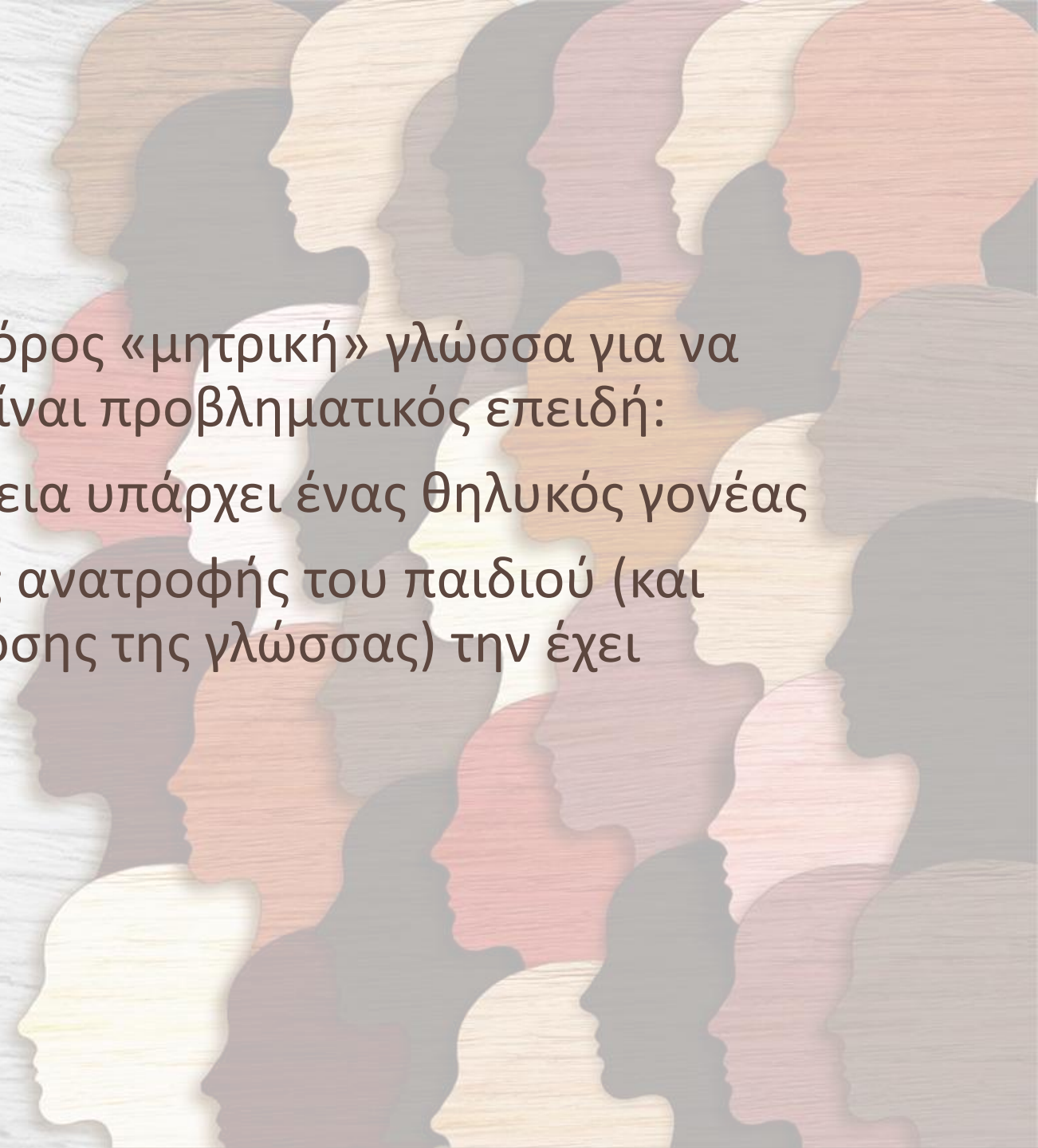
- ✓ Η Γ1 ενδέχεται να μην είναι η γλώσσα που κατέκτησε πρώτη χρονολογικά κάποιο άτομο. (Αυτό μπορεί να συμβεί αν το άτομο αυτό χάσει την επαφή με τη γλώσσα εκείνη).
- ✓ Μερικά άτομα δεν ταυτίζονται με τη γλώσσα την οποία ομιλούν καλύτερα.

Μητρική γλώσσα

Στο παρελθόν χρησιμοποιήθηκε ο όρος «μητρική» γλώσσα για να περιγράψει την Γ1. Ο όρος αυτός είναι προβληματικός επειδή:

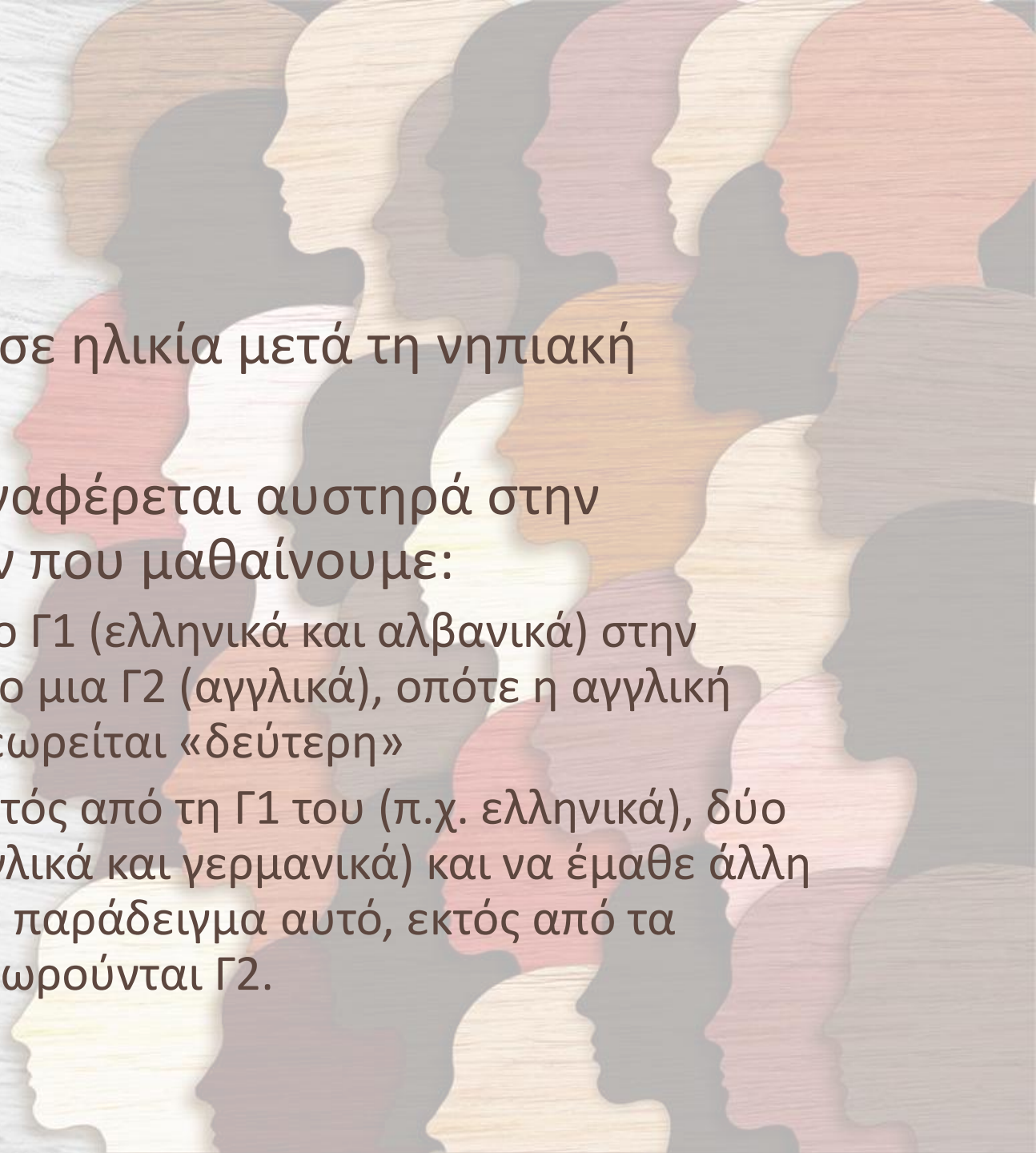
- προϋποθέτει ότι σε κάθε οικογένεια υπάρχει ένας θηλυκός γονέας
- προϋποθέτει πως την ευθύνη της ανατροφής του παιδιού (και συνεπώς της διαγενεακής μετάδοσης της γλώσσας) την έχει αποκλειστικά η μητέρα.

Δεύτερη γλώσσα

(σε αντιδιαστολή με Γ1)

- Κάθε γλώσσα που διδασκόμαστε σε ηλικία μετά τη νηπιακή θεωρείται «δεύτερη» (Γ2).
- Ο όρος «δεύτερη γλώσσα» δεν αναφέρεται αυστηρά στην αριθμητική διαδοχή των γλωσσών που μαθαίνουμε:
 - Ένα άτομο μπορεί να κατέκτησε δύο Γ1 (ελληνικά και αλβανικά) στην οικογένεια και να έμαθε στο σχολείο μια Γ2 (αγγλικά), οπότε η αγγλική γλώσσα είναι 3^η διαδοχικά, αλλά θεωρείται «δεύτερη»
 - Ένα άτομο μπορεί να διδάχθηκε, εκτός από τη Γ1 του (π.χ. ελληνικά), δύο ξένες γλώσσες στο σχολείο (π.χ. αγγλικά και γερμανικά) και να έμαθε άλλη μια ως ενήλικας (π.χ. ισπανικά). Στο παράδειγμα αυτό, εκτός από τα ελληνικά, όλες οι άλλες γλώσσες θεωρούνται Γ2.

Δεύτερη γλώσσα

(σε αντιδιαστολή με «ξένη»)

Δεύτερη (ESL, DAZ, FLS, ΕΛΛ. ως Γ2)

Η κυρίαρχη γλώσσα μιας κοινότητας, που διδάσκεται σε άτομα που βρίσκονται σε αυτή αλλά έχουν διαφορετική Γ1. Η δεύτερη γλώσσα διδάσκεται για να καλύψει άμεσες επικοινωνιακές ανάγκες.

Παραδείγματα:

- ελληνικά σε ΖΕΠ/ΔΥΕΠ
- αγγλικά σε summer school στη Μάλτα

Ξένη γλώσσα (EFL, DAF, FLE)

Μια γλώσσα που διδάσκεται σε μια κοινότητα, αλλά δεν έχει σημαντική παρουσία σε αυτή. Η ξένη γλώσσα διδάσκεται με σκοπό να χρησιμοποιηθεί, ίσως, μελλοντικά.

Παραδείγματα:

- γερμανικά σε σχολεία / φροντιστήρια στην Ελλάδα
- ιαπωνικά στο Τμήμα Διαπολιτισμικών και Γλωσσικών Σπουδών

Κατά τη γνώμη σας,
η διδασκαλία των
αγγλικών αποτελεί
διδασκαλία ξένης ή
δεύτερης γλώσσας;

Πολυγλωσσία και πολλαπλογλωσσία

Ατομική διγλωσσία και πολλαπλογλωσσία

Γλωσσικά ρεπερτόρια

Κοινωνική μονογλωσσία και πολυγλωσσία

Πότε θεωρείται δίγλωσσο ένα άτομο;

Όταν κατέχει
τέλεια δύο
γλώσσες

Όταν χρησιμοποιεί
καθημερινά δύο
γλώσσες

Όταν έμαθε σε
βρεφική / νηπιακή
ηλικία δύο
γλώσσες

Όταν χρησιμοποιεί
δύο γλώσσες με
τρόπο που δεν
ξεχωρίζει από τους
φυσικούς ομιλητές

Πότε θεωρείται ένα άτομο
δίγλωσσο

Αναθεώρηση της έννοιας της διγλωσσίας

- Στο παρελθόν, προϋπόθεση για να θεωρείται δίγλωσσο ένα άτομο ήταν η ικανότητα να χρησιμοποιεί με εξίσου υψηλό βαθμό επάρκειας δύο γλώσσες.
- Αυτού του είδους η «**αμφιδύναμη**» **διγλωσσία** είναι σπάνια και δύσκολη να την ορίσουμε λειτουργικά.
- Νεότερες απόψεις θεωρούν δίγλωσσο ένα άτομο που χρησιμοποιεί **πολύ συχνά** δύο γλώσσες **με επικοινωνιακή επάρκεια**.
- Επειδή συχνά ένα άτομο μπορεί να επικοινωνεί με επάρκεια σε περισσότερες γλώσσες, κάνουμε λόγο όχι μόνο για διγλωσσία αλλά για **πολλαπλογλωσσία** (plurilingualism).

[Δίγλωσσοι είναι]
«άτομα ή ομάδες ατόμων οι
οποίοι/ες κατακτούν
επικοινωνιακές δεξιότητες, σε
διάφορα επίπεδα ευχέρειας,
στον γραπτό και στον
προφορικό λόγο, προκειμένου
να επικοινωνήσουν με
ομιλητές/τριες μίας ή
περισσότερων γλωσσών σε μια
δεδομένη κοινωνία.»

(Butler & Hakuta, 2006, σελ. 115)

Butler, Y. G., & Hakuta, K. (2008). Bilingualism and second language acquisition. Στο T. K. Bhatia, & W. C. Ritchie (Επιμ.), *The handbook of bilingualism and multilingualism*. (σελ. 114-144). Wiley.
<https://doi.org/10.1002/9780470756997.ch5>

Το γλωσσικό ρεπερτόριο

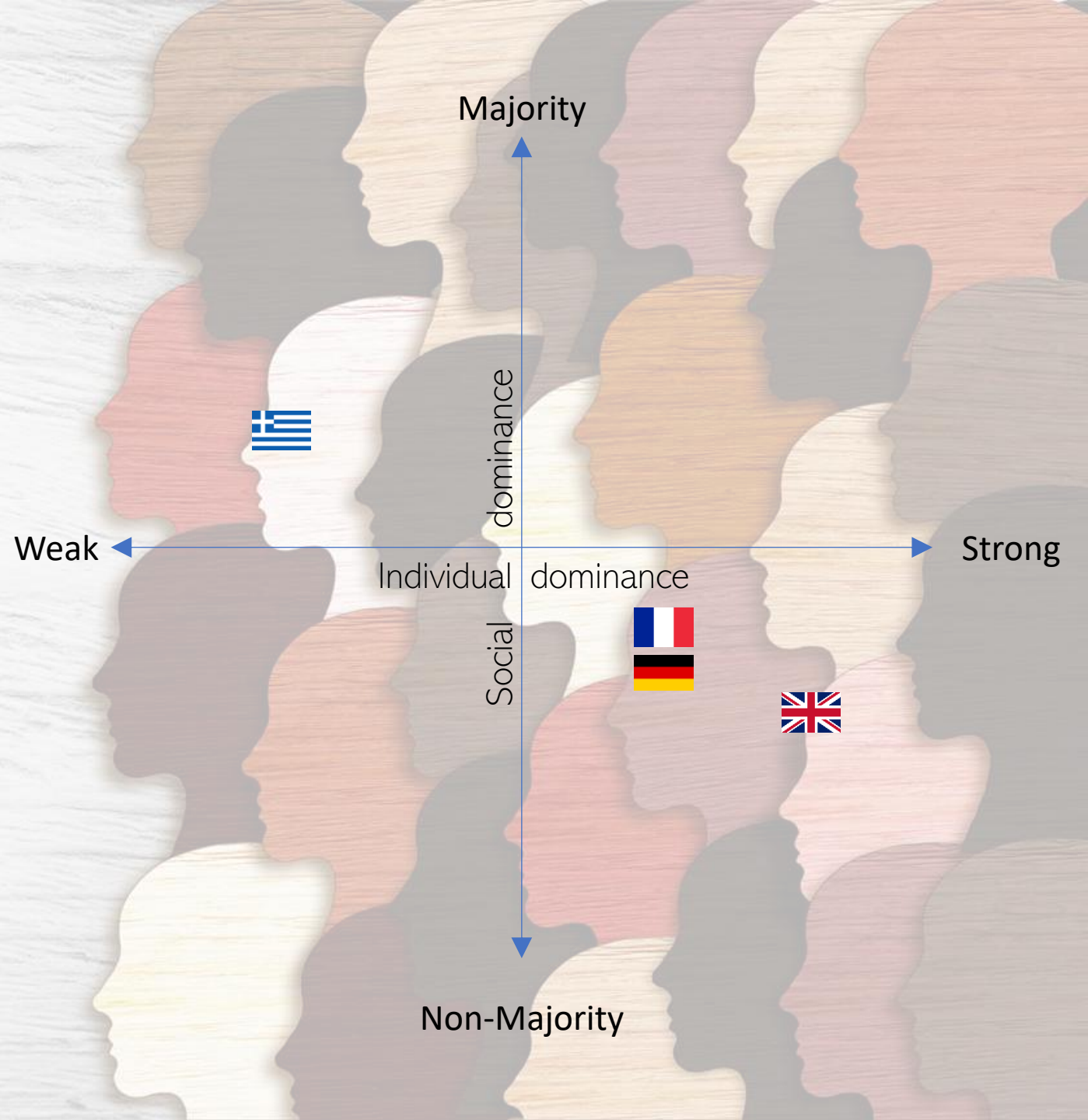
- Ένας διαφορετικός τρόπος να προσεγγίσουμε τη συνύπαρξη πολλών γλωσσών στο ίδιο άτομο, είναι να εξετάσουμε το γλωσσικό τους ρεπερτόριο.
- Γλωσσικό ρεπερτόριο είναι το σύνολο των γλωσσικών πράξεων τις οποίες μπορεί να πραγματοποιήσει ένα άτομο σε διάφορες γλώσσες και κοινωνικές καταστάσεις.
- Το γλωσσικό ρεπερτόριο δεν διακρίνει μεταξύ γλωσσών και ποικιλιών.
- Το γλωσσικό ρεπερτόριο είναι δυναμικό (αλλάζει από περιβάλλον σε περιβάλλον και σε βάθος χρόνου).

Another example of fluid linguistic identity construction

In early childhood, this person would only speak English with his (Greek) parents. His Greek was poor.

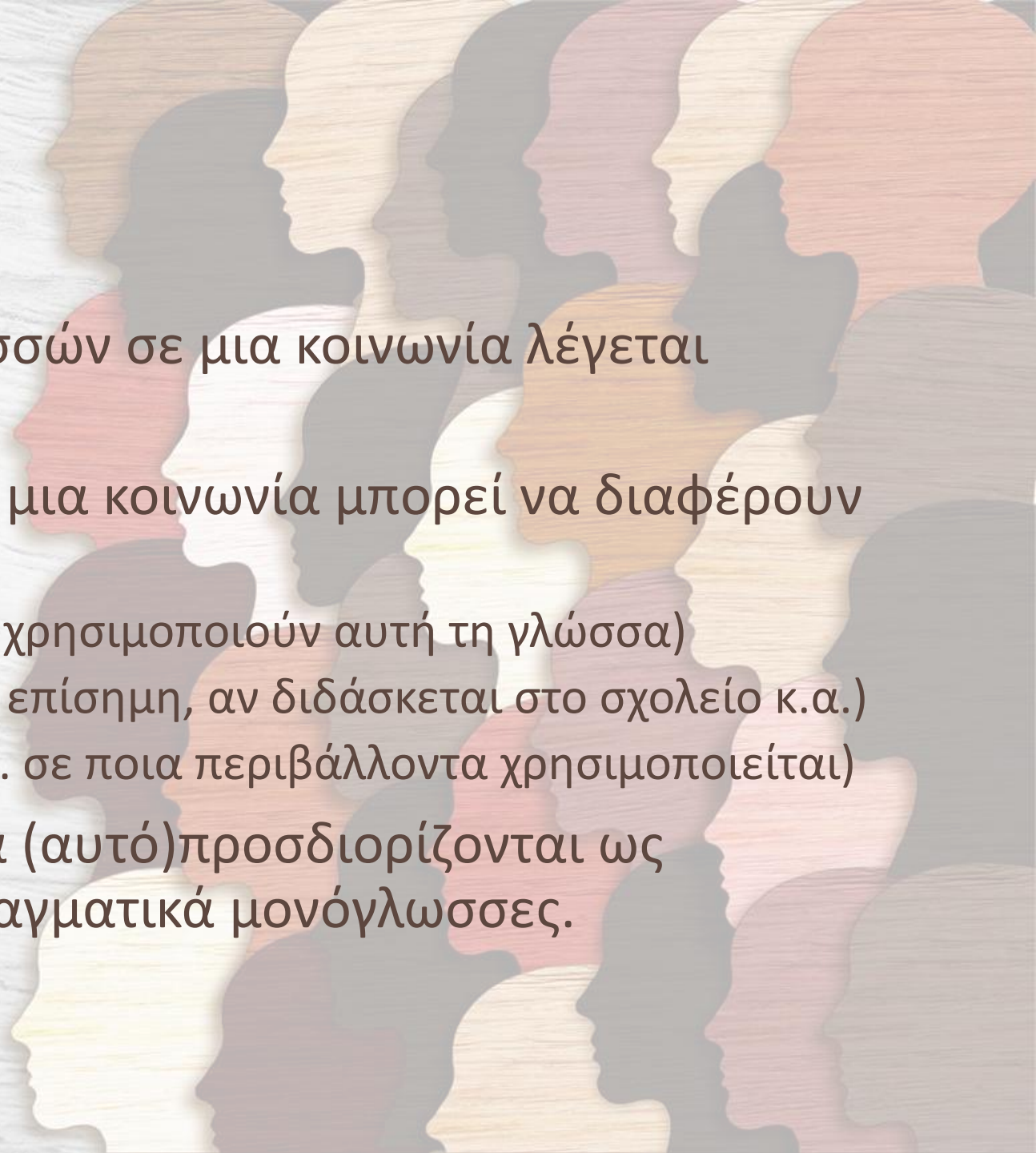
From her school years onwards, he started using Greek more. English became more dominant both socially and individually when he studied in the UK.

He learnt some French and German as a student. His French suffered attrition; German became dominant when he worked in Austria, but it declined after that.

Πολυγλωσσία

- Η συνύπαρξη περισσότερων γλωσσών σε μια κοινωνία λέγεται **πολυγλωσσία** (multilingualism).
- Οι γλώσσες που συνυπάρχουν σε μια κοινωνία μπορεί να διαφέρουν ως προς:
 - Τη διάδοσή τους (δηλ. πόσα άτομα χρησιμοποιούν αυτή τη γλώσσα)
 - Τη θεσμική τους θέση (π.χ. αν είναι επίσημη, αν διδάσκεται στο σχολείο κ.α.)
 - Τη λειτουργική τους κατανομή (δηλ. σε ποια περιβάλλοντα χρησιμοποιείται)
- Ακόμη και κοινωνίες που επίσημα (αυτό)προσδιορίζονται ως «μονόγλωσσες», σπάνια είναι πραγματικά μονόγλωσσες.

Η ελληνική
κοινωνία είναι
μονόγλωσση;
Ήταν μονόγλωσση
στο παρελθόν;

Γλωσσική πολιτική

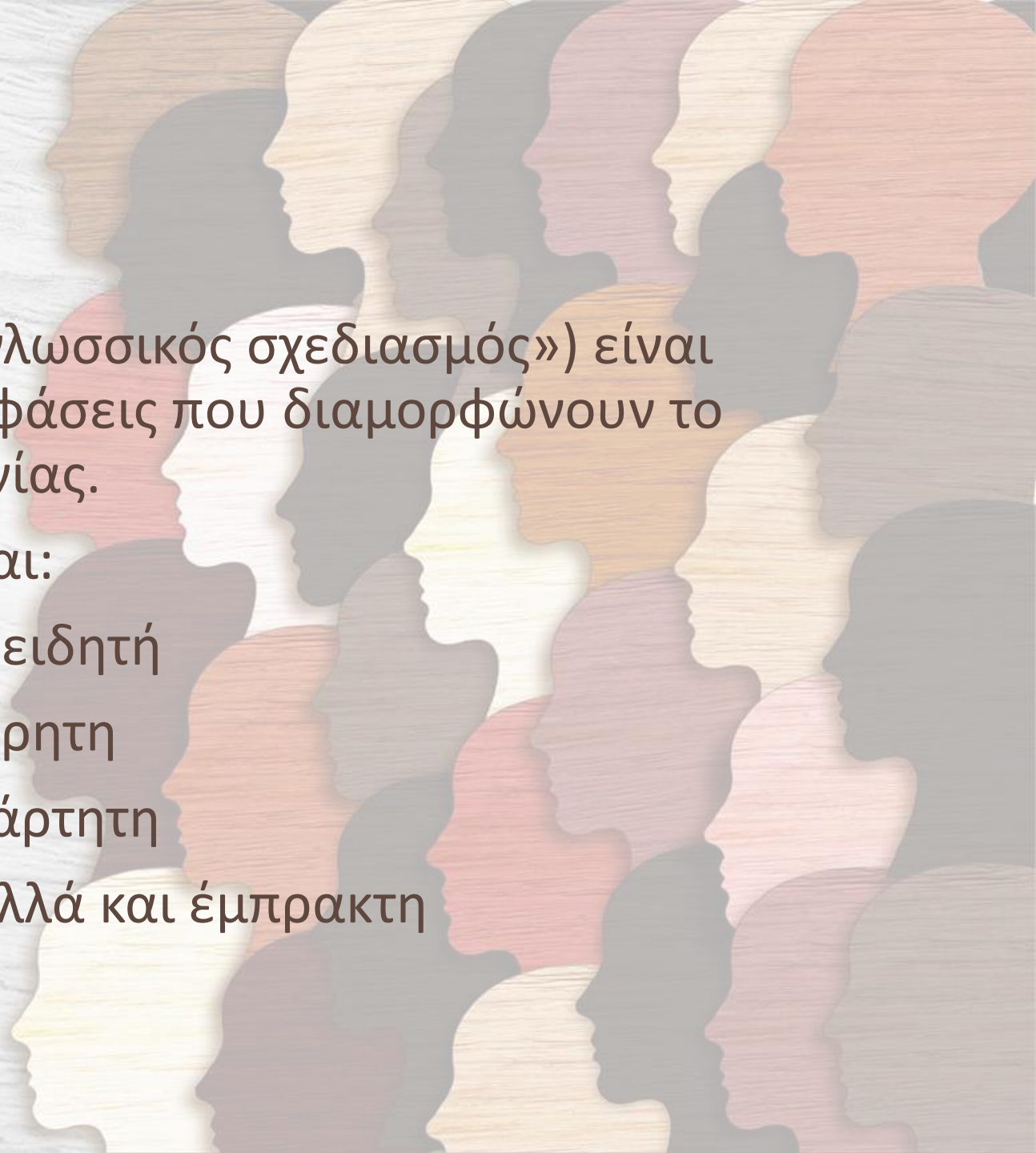
Ορισμός
Εφαρμογές

Γλωσσική πολιτική

Η γλωσσική πολιτική (παλιότερα «γλωσσικός σχεδιασμός») είναι οι πόροι, οι διαδικασίες και οι αποφάσεις που διαμορφώνουν το γλωσσικό οικοσύστημα μιας κοινωνίας.

Η γλωσσική πολιτική μπορεί να είναι:

- Συνειδητή, αλλά και λιγότερο συνειδητή
- Ρητά εκπεφρασμένη, αλλά και άρρητη
- Συνεκτική, αλλά συχνότερα ασυνάρτητη
- Θεωρητικά προσανατολισμένη, αλλά και έμπρακτη

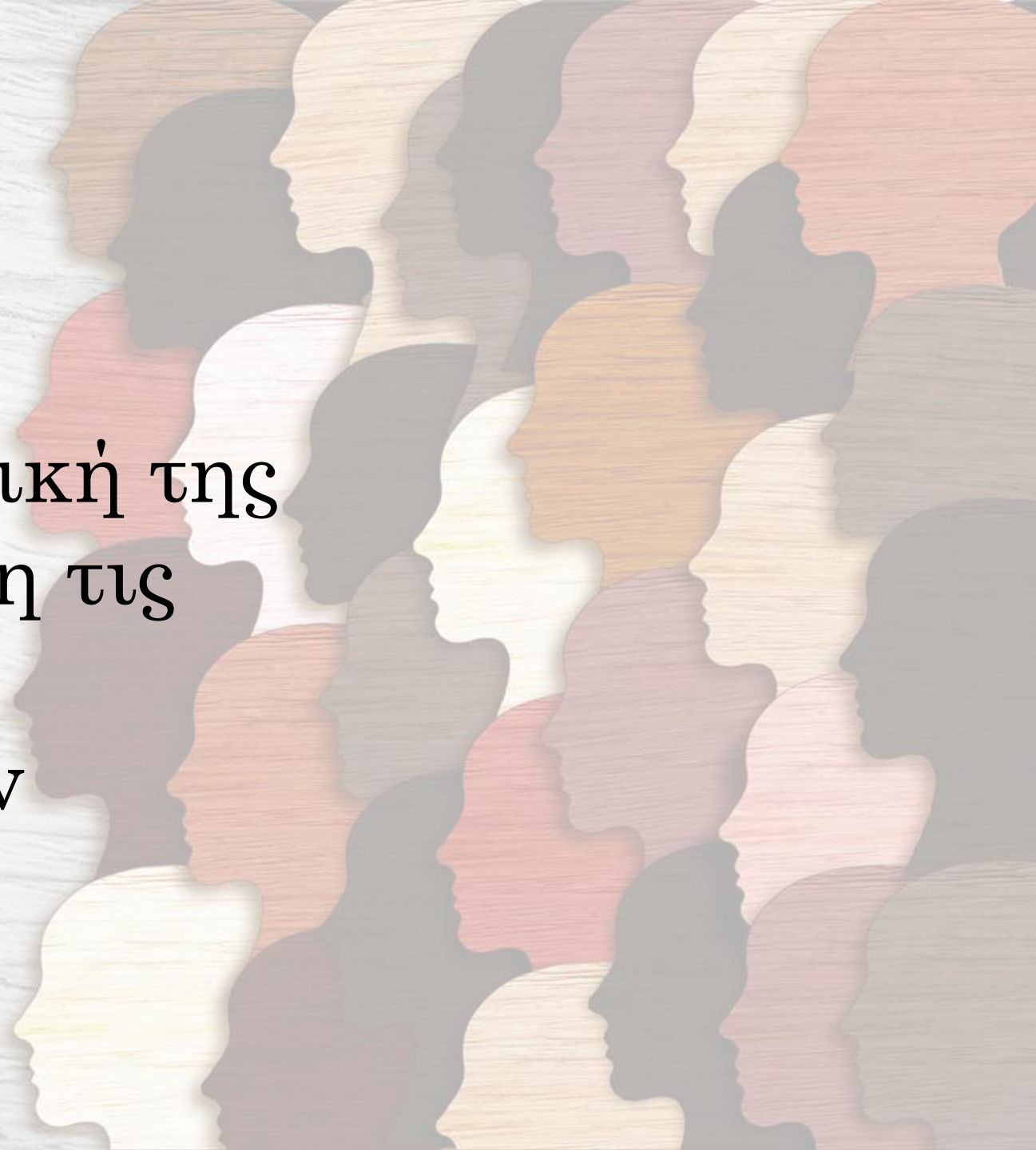
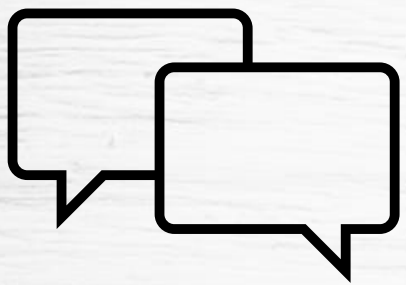
Διαστάσεις της γλωσσικής πολιτικής

- **Γλωσσική ιδεολογία:** το σύνολο των κυρίαρχων αντιλήψεων σε μια κοινωνία σχετικά με τις γλώσσες που ομιλούνται στα πλαίσιά της.
- **Γλωσσική διαχείριση:** το σύνολο των αποφάσεων που σχετίζονται με την διαμόρφωση του γλωσσικού οικοσυστήματος (π.χ. αποφάσεις για τη γλωσσική διδασκαλία, νόμοι και κανονισμοί).
- **Γλωσσικές πρακτικές:** το σύνολο των πράξεων που λαμβάνουν χώρα γλωσσικά και διαμορφώνουν το γλωσσικό οικοσύστημα.

Spolsky, B. (2004).
Language policy.
Cambridge University
Press.

Μπορείτε να
περιγράψετε τη
γλωσσική πολιτική της
Ελλάδας με βάση τις
διαστάσεις που
παρουσιάστηκαν
(Spolsky, 2004);

Θεσμική θέση γλωσσών

- **Κράτη χωρίς επίσημη γλώσσα:** Ένα κράτος μπορεί αν μην έχει επίσημη γλώσσα είτε από συνειδητή πολιτική, είτε επειδή κάποια γλώσσα είναι *de facto* κυρίαρχη.
- **Κράτη μονογλωσσικά:** Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα κράτη εκείνα που δίνουν επίσημη υπόσταση (νομικά ή συνταγματικά) μόνο σε μια γλώσσα.
- **Κράτη δι- ή πολυγλωσσικά.** Τα κράτη αυτά διαχωρίζονται σε δύο υπό-κατηγορίες:
 - Πολυγλωσσία σε όλη την επικράτεια
 - Αναγνώριση γλωσσών σε αυτόνομες περιοχές

Προσοχή

- Το ότι ένα κράτος είναι επίσημα δίγλωσσο (ή πολύγλωσσο) δεν σημαίνει ότι όλες και όλοι οι κάτοικοί του είναι σε θέση να μιλήσουν όλες τις επίσημες γλώσσες.
- Στόχος δεν είναι η γενικευμένη διγλωσσία (ή πολλαπλόγλωσσία), αλλά η αναγνώριση των δικαιωμάτων όλων των γλωσσικών κοινοτήτων.

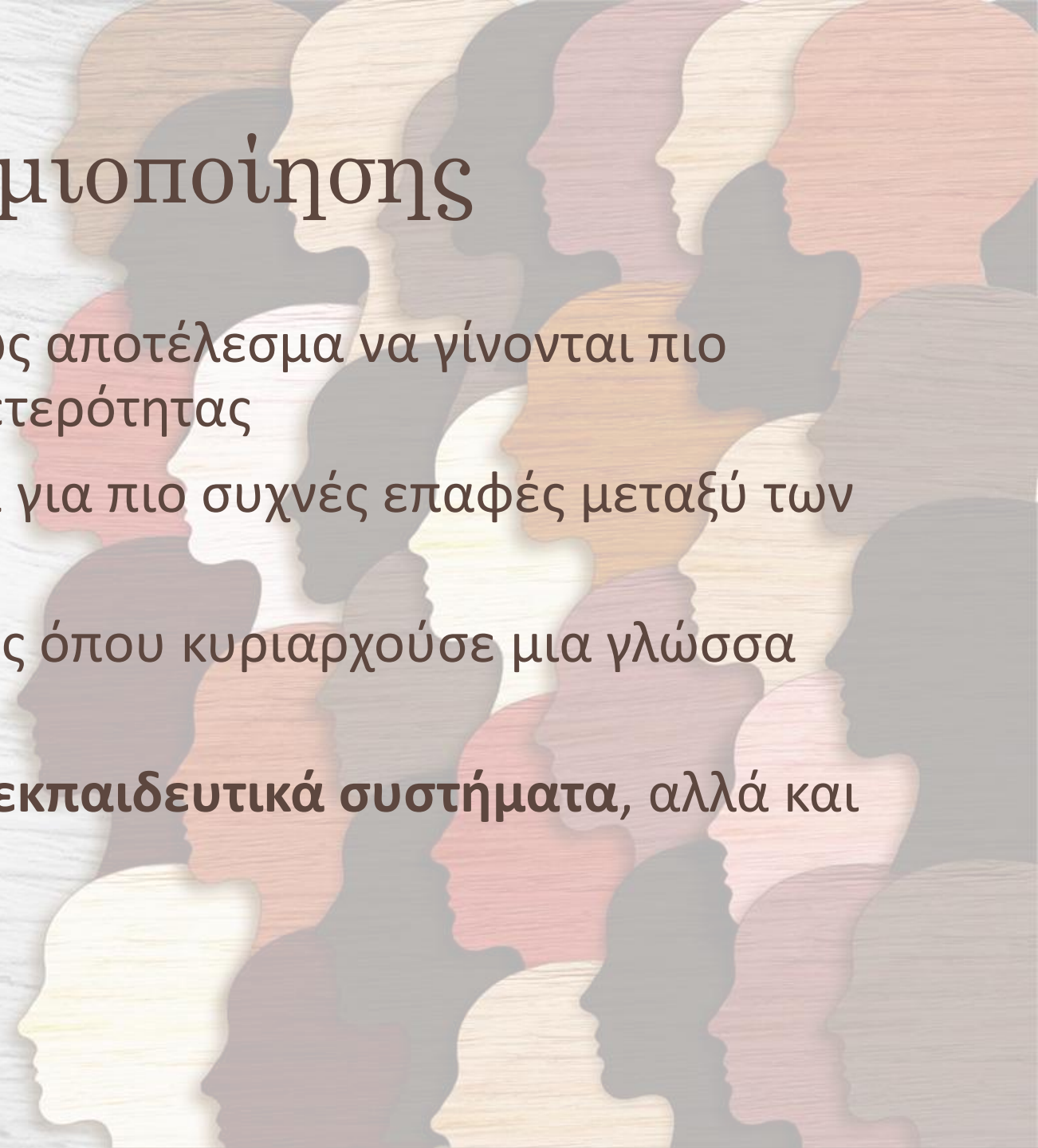

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πολύγλωσσης κοινωνίας αποτελεί η **Δημοκρατία της Νότιας Αφρικής**, ένα κράτος το οποίο έχει **11 επίσημες γλώσσες**. Οι κάτοικοι της πόλης του **Γιοχάνεσμπουργκ**, στο οποίο ομιλούνται οι 10 από αυτές, επικοινωνούν μεταξύ τους σε διάφορες γλώσσες, ενώ ομιλούν διαφορετικές πρώτες γλώσσες (το 30% μιλά αγγλικά ως πρώτη γλώσσα, το 20% μιλά ζουλού και το 12% αφρικάανς). Ωστόσο, το **να μιλά κανείς δύο, τρεις έως πέντε από αυτές τις γλώσσες με διάφορους βαθμούς ευχέρειας είναι πολύ συνηθισμένο**, μολονότι τα αγγλικά διευκολύνουν τη συνεννόηση, όταν δεν υπάρχει κοινή γλώσσα επικοινωνίας.

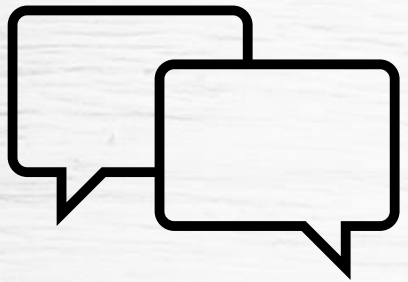

Ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης

- Οι μεταναστευτικές ροές έχουν ως αποτέλεσμα να γίνονται πιο ορατά τα φαινόμενα γλωσσικής ετερότητας
- Το διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα για πιο συχνές επαφές μεταξύ των γλωσσών.
- Συνδυαστικά, ακόμη και κοινωνίες όπου κυριαρχούσε μια γλώσσα γίνονται όλο και πιο ετερογενείς.
- Αυτό αποτελεί **πρόκληση για τα εκπαιδευτικά συστήματα**, αλλά και **ευκαιρία για όλους μας**.

Το 2025, με προεδρικό
διάταγμα του Ντ. Τραμπ,
αναγνωρίστηκε η
αγγλική ως επίσημη
γλώσσα των ΗΠΑ. Γιατί,
κατά τη γνώμη σας, δεν
υπήρχε στο παρελθόν
επίσημη γλώσσα; Γιατί
πιστεύετε πως υπάρχει
τώρα;

Ανακεφαλαίωση

Βασικές έννοιες

Γλώσσα, διάλεκτος, ιδίωμα
Πρώτες, δεύτερες, ξένες γλώσσες

Πολυγλωσσία και πολλαπλογλωσσία

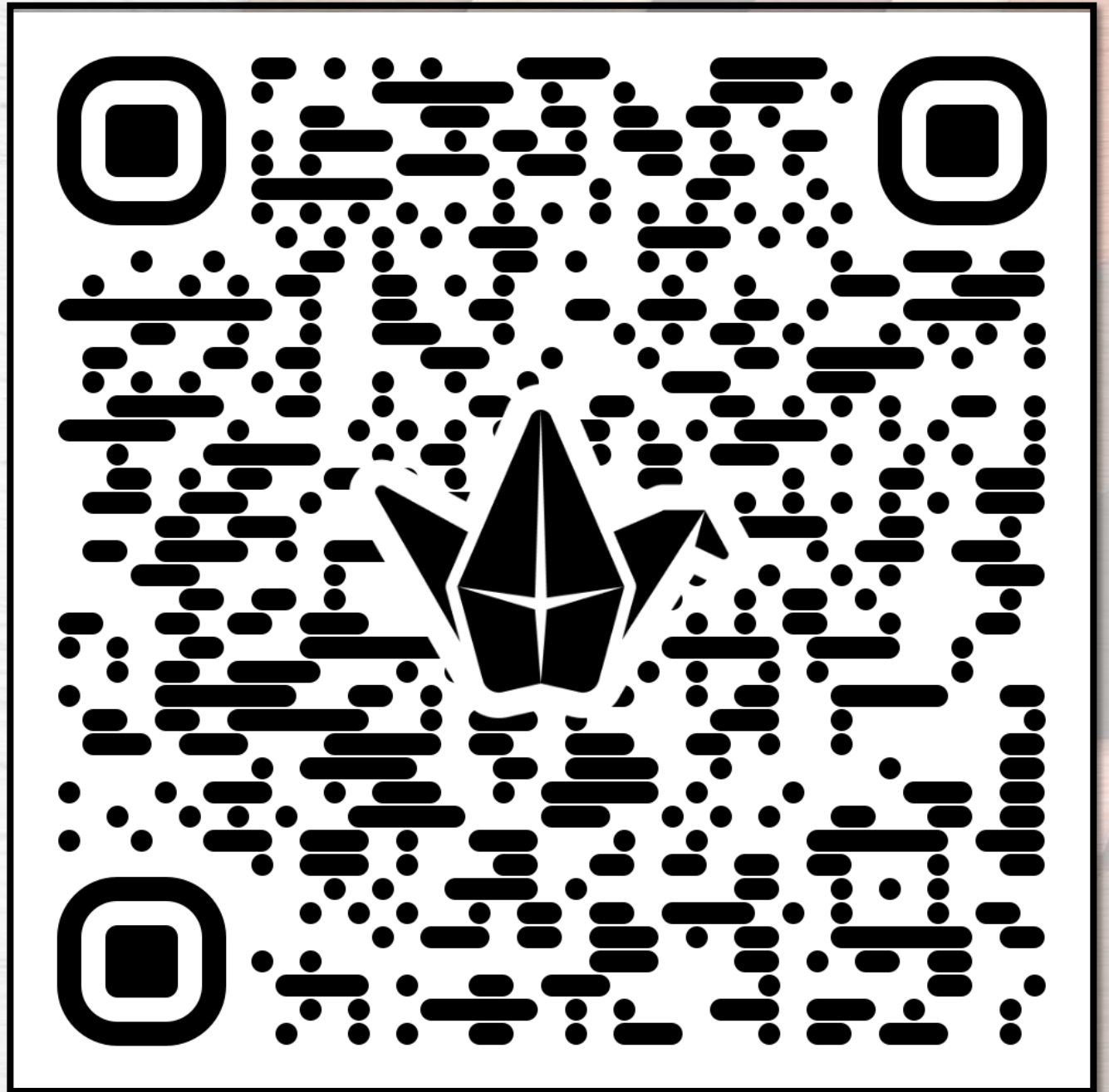
Ατομική διγλωσσία και πολλαπλογλωσσία
Γλωσσικά ρεπερτόρια
Κοινωνική μονογλωσσία και πολυγλωσσία

Γλωσσική πολιτική

Ορισμός
Εφαρμογές

Τι έμαθα, απορίες,
σχόλια

https://padlet.com/aikostoulas/GL0404_5

Λέξεις-κλειδιά

- Γλώσσα
- Διάλεκτος
- Ιδίωμα
- Μονογλωσσία
- Πολυγλωσσία
- Πολλαπλογλωσσία
- Πρώτη γλώσσα
- Δεύτερη γλώσσα
- Ξένη γλώσσα
- Γλωσσική πολιτική

